Zbornik sudske prakse

PRESUDA SUDA (veliko vijeće)

25. veljače 2025.*

„Zahtjev za prethodnu odluku – Tržišno natjecanje – Vladajući položaj – Članak 102. UFEU-a – Digitalna tržišta – Digitalna platforma – Odbijanje poduzetnika u vladajućem položaju, koji je razvio digitalnu platformu, da trećem poduzetniku, koji je razvio aplikaciju, omogući pristup toj platformi osiguravanjem interoperabilnosti između navedene platforme i te aplikacije – Ocjena neophodnosti pristupa digitalnoj platformi – Učinci postupanja koje se stavlja na teret – Objektivno opravdanje – Nužnost da poduzetnik u vladajućem položaju razvije predložak za kategoriju aplikacija kako bi se omogućio pristup – Definicija relevantnog silaznog tržišta”

U predmetu C-233/23,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 267. UFEU-a, koji je uputio Consiglio di Stato (Državno vijeće, Italija), odlukom od 7. travnja 2023., koju je Sud zaprimio 13. travnja 2023., u postupku

Alphabet i dr.

Google LLC,

Google Italy Srl

protiv

Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato,

uz sudjelovanje:

Enel X Italia Srl,

Enel X Way Srl,

SUD (veliko vijeće),

u sastavu: K. Lenaerts, predsjednik, F. Biltgen, K. Jürimäe, C. Lycourgos, I. Jarukaitis, M. L. Arastey Sahún, S. Rodin, A. Kumin, N. Jääskinen i D. Gratsias, predsjednici vijeća, E. Regan, I. Ziemele i O. Spineanu-Matei (izvjestiteljica), suci,

nezavisna odvjetnica: L. Medina,

* Jezik postupka: talijanski

tajnik: C. Di Bella, administrator,

uzimajući u obzir pisani dio postupka i nakon rasprave održane 23. travnja 2024.,

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

– za Alphabet Inc., Google LLC i Google Italy Srl, N. Latronico, M. Siragusa i M. Zotta, *avvocati*, kao i A. Lamadrid de Pablo, *abogado*,

– za Enel X Italia Srl i Enel X Way Srl, F. Cintioli i G. Lo Pinto, *avvocati*,

– za talijansku vladu, G. Palmieri, u svojstvu agenta, uz asistenciju L. Fiandaca i F. Sclafanija, *avvocati dello Stato*,

– za vladu Helenske Republike, V. Baroutas i K. Boskovits, u svojstvu agenata,

– za Europsku komisiju, G. Conte i C. Sjödin, u svojstvu agenata,

– za Nadzorno tijelo EFTA-e, C. Simpson i M. Sánchez Rydelski, u svojstvu agenata,

saslušavši mišljenje nezavisne odvjetnice na raspravi održanoj 5. rujna 2024.,

donosi sljedeću

Presudu

1 Zahtjev za prethodnu odluku odnosi se na tumačenje članka 102. UFEU-a.

2 Zahtjev je upućen u okviru spora između društava Alphabet Inc., Google LLC i Google Italy Srl, s jedne strane, i Autorità Garante della Concorrenza e del Mercato (Tijelo za zaštitu tržišnog natjecanja i tržišta, Italija) (u daljnjem tekstu: AGCM), s druge strane, u vezi s odlukom tog tijela da sankcionira ta društva zbog povrede članka 102. UFEU-a jer su odbila omogućiti interoperabilnost između aplikacije koju je razvio treći poduzetnik kako bi pružao usluge u vezi s punjenjem električnih automobilskih vozila i digitalne platforme Android Auto (u daljnjem tekstu: platforma Android Auto) koju nude navedena društva.

Pravni okvir

3 Člankom 102. UFEU-a određuje se:

„Svaka zlouporaba vladajućeg položaja od strane jednog poduzetnika ili više njih na unutarnjem tržištu ili njegovu znatnom dijelu zabranjena je kao nespojiva s unutarnjim tržištem u mjeri u kojoj bi mogla utjecati na trgovinu među državama članicama.

Takva se zlouporaba može osobito sastojati od:

(a) neposrednog ili posrednog nametanja nepravednih kupovnih ili prodajnih cijena ili drugih nepravednih trgovinskih uvjeta;

(b) ograničivanja proizvodnje, tržištâ ili tehničkog razvoja na štetu potrošača;

(c) primjene nejednakih uvjeta na istovrsne poslove s ostalim trgovinskim partnerima, čime ih se stavlja u nepovoljan položaj u odnosu na konkurenciju;

(d) uvjetovanja sklapanja ugovora preuzimanjem dodatnih obveza od strane drugih stranaka koje, po svojoj naravi ili prema trgovačkoj praksi, nisu ni u kakvoj vezi s predmetom tih ugovora."

Glavni postupak i prethodna pitanja

4 Društvo Google, kao društvo kći društva Alphabet, kontrolira društvo Google Italy koje ima sjedište u Italiji.

5 Društvo Google razvilo je operativni sustav Android OS za mobilne uređaje različitih proizvođača. Tim se sustavom, koji je stavljen na raspolaganje na temelju licencije *open source*, u načelu može besplatno koristiti i mijenjati ga, a da pritom nije potrebno odobrenje.

6 Platforma Android Auto, koju je 2015. pokrenulo društvo Google, razvijena je za mobilne uređaje koji rade na operativnom sustavu Android OS kako bi se njihovim korisnicima omogućio pristup aplikacijama koje postoje na tim uređajima izravno preko zaslona sustava za informiranje i zabavu u automobilskom vozilu.

7 Kako bi osiguralo interoperabilnost svake aplikacije s platformom Android Auto i izbjeglo tomu namijenjena dugotrajna i skupa ispitivanja, društvo Google nudi rješenja za cijele kategorije aplikacija u obliku predložaka (*template*) za svako interoperabilno rješenje (u daljnjem tekstu: predložak). Tim se predlošcima omogućuje trećim osobama da izrade vlastite verzije svojih aplikacija koje su interoperabilne s platformom Android Auto. Potkraj 2018. navedeni predlošci bili su dostupni za multimedijalne aplikacije i aplikacije za razmjenu poruka. Kako bi odgovorilo na potrebe korisnikâ aplikacija za navigaciju, društvo Google također je razvilo, ili kupilo, aplikacije za karte i navigaciju, odnosno Google Maps i Waze, koje su interoperabilne s platformom Android Auto. Usto, društvo Google je u određenim slučajevima dopustilo trećim razvojnim inženjerima da razviju individualizirane aplikacije bez prethodnog predloška.

8 Društvo Enel X Italia Srl dio je grupe Enel koja upravlja s više od 60 % dostupnih postaja za punjenje električnih automobilskih vozila u Italiji i pruža usluge takvog punjenja.

9 U svibnju 2018. društvo Enel X Italia pokrenulo je aplikaciju JuicePass koja je bila dostupna korisnicima mobilnih uređaja koji rade na operativnom sustavu Android OS i koja se mogla preuzeti s trgovine Google Play. Ta je aplikacija nudila niz funkcija za punjenje električnih automobilskih vozila. Konkretno, ona je svojim korisnicima omogućavala pretraživanje stanica za punjenje na karti i njihovu rezervaciju, prebacivanje pretraživanja u aplikaciju Google Maps kako bi se omogućila navigacija do odabrane stanice za punjenje kao i pokretanje, prekid i praćenje punjenja te njegovo plaćanje.

10 U rujnu 2018. društvo Enel X Italia zatražilo je od Googlea da poduzme mjere potrebne za osiguranje interoperabilnosti aplikacije JuicePass s platformom Android Auto, što je Google odbio učiniti zbog toga što su jedine aplikacije trećih poduzetnika koje su bile interoperabilne s platformom Android Auto bile multimedijalne aplikacije i aplikacije za razmjenu poruka. Nakon

ponovljenog zahtjeva društva Enel X Italia, podnesenog u prosincu 2018., Google je u siječnju 2019. ponovno odbio poduzeti te mjere zbog sigurnosnih razloga i potrebe racionalne raspodjele resursa potrebnih za stvaranje novog predloška.

11 Društvo Enel X Italia pokrenulo je 12. veljače 2019. postupak pred AGCM-om, tvrdeći da postupanje društva Google na način da neopravdano odbija omogućiti korištenje aplikacijom JuicePass putem platforme Android Auto predstavlja povredu članka 102. UFEU-a.

12 U listopadu 2020. društvo Google objavilo je predložak za izradu eksperimentalnih verzija aplikacija za punjenje električnih automobilskih vozila, koje su interoperabilne s platformom Android Auto.

13 Odlukom od 27. travnja 2021. AGCM je smatrao da postupanje društva Google, koje se sastojalo od stvaranja prepreka i odgađanja dostupnosti aplikacije JuicePass na platformi Android Auto, čini zlouporabu vladajućeg položaja u smislu članka 102. UFEU-a. To je tijelo naložilo društvu Google, među ostalim, da objavi konačnu verziju predloška za razvoj aplikacija za punjenje električnih automobilskih vozila i da razvije sve eventualne funkcije koje je društvo Enel X Italia odredilo kao bitne, a koje nedostaju u toj verziji. Navedeno je tijelo također izreklo solidarnu novčanu kaznu od 102 084 433,91 eura društvima Alphabet, Google i Google Italy.

14 Ta su društva podnijela tužbu protiv AGCM-ove odluke Tribunaleu amministrativo regionale per il Lazio (Okružni upravni sud u Laciju, Italija), koji ju je u cijelosti odbio.

15 Navedena su društva podnijela žalbu protiv te presude Consigliu di Stato (Državno vijeće, Italija), odnosno sudu koji je uputio zahtjev.

16 Taj sud navodi da je AGCM smatrao da društvo Google nije pružilo odgovarajuća informatička rješenja u odgovoru na zahtjev društva Enel X Italia te je ono na taj način neopravdano stvorilo prepreke i odgodilo dostupnost aplikacije JuicePass na platformi Android Auto. Taj sud pojašnjava da je AGCM smatrao da je zbog vladajućeg položaja društva Google njegovo postupanje bilo važno u pogledu zaštite tržišnog natjecanja i dinamike tržišta, s obzirom na njegovu središnju ulogu u, konkretno, omogućavanju profesionalnim korisnicima, u ovom slučaju razvojnim inženjerima, da dopru do javnosti koju čine krajnji korisnici aplikacija. Konkretno, posebne vrste i obilježja aplikacija koje se mogu objaviti na platformi Android Auto kao i trenutak definicije i isporuke potrebnih alata za programiranje ovise isključivo o Googleu.

17 Sud koji je uputio zahtjev također ističe da AGCM smatra da postoji stvarno tržišno natjecanje između aplikacija Google Maps i JuicePass jer te dvije aplikacije nude usluge pretraživanja i navigacije u pogledu stanica za punjenje električnih automobilskih vozila. AGCM smatra da postoji i potencijalno tržišno natjecanje između navedenih aplikacija jer aplikacija JuicePass nudi funkcije koje su nove, ali koje bi se u budućnosti mogle uključiti u aplikaciju Google Maps. Taj sud dodaje da je AGCM smatrao da s obzirom na djelomično preklapanje tih aplikacija kao i integraciju aplikacije Google Maps u platformu Android Auto, pri čemu je aplikacija JuicePass iz nje bila isključena, odbijanje društva Google treba staviti u kontekst odbijanja interoperabilnosti, koje je jednako odbijanju sklapanja ugovora, koje je dovelo do povrede načela jednakosti uvjeta tržišnog natjecanja koja proizlazi iz pružanja nepoštene prednosti aplikaciji društva Google, na štetu aplikacije njegova konkurenta.

18 Društva Alphabet, Google i Google Italy pred sudom koji je uputio zahtjev osobito ističu da AGCM nije pravilno ispitao uvjete na temelju kojih se može ocijeniti je li odbijanje pružanja pristupa zlouporaba te u biti prigovaraju tom tijelu da nije provelo analizu neophodnosti pristupa aplikacije JuicePass platformi Android Auto. Također tvrde da je postupanje društva Google bilo opravdano objektivnim i legitimnim razlozima.

19 Usto, ta društva navode da s obzirom na to da im se na teret stavlja postupanje koje se odnosi na pristup platformi Android Auto, bilo je nužno definirati mjerodavno tržište na kojem djeluje platforma Android Auto i utvrditi da je ta aplikacija bila dominantna na tom tržištu kako bi se utvrdila zlouporaba vladajućeg položaja. Štoviše, ona smatraju da AGCM nije utvrdio mjerodavno silazno tržište ni vladajući položaj društva Google na njemu, nego samo „okruženje tržišnog natjecanja” u kojem su aplikacije za navigaciju u tržišnom natjecanju s aplikacijama za punjenje električnih automobilskih vozila, a da pritom nije proveo analizu potrebnu za zaključak da takvo „okruženje tržišnog natjecanja” čini mjerodavno tržište s obzirom na pravo tržišnog natjecanja. Naposljetku, ona ističu da nije moguće tvrditi da postoji konkurentski odnos između aplikacija Google Maps i JuicePass.

20 Sud koji je uputio zahtjev navodi da, s obzirom na učinke koje postupanje društva Google može imati u posebnom gospodarskom sektoru u kojem se nalazi, to postupanje može predstavljati zlouporabno odbijanje pružanja pristupa i povredu članka 102. UFEU-a.

21 Sud koji je uputio zahtjev ističe da postoji situacija u kojoj je društvo Google posredstvom operativnog sustava Android OS i trgovine Google Play u vladajućem položaju na tržištu jer je platforma Android Auto samo daljnji razvoj tog operativnog sustava u obliku sustava za informiranje i zabavu u automobilskom vozilu. Čini se da je pristup platformi Android Auto „neophodan” kako bi se društvu Enel X Italia omogućilo da krajnjim korisnicima nudi aplikacije koje se mogu lako i sigurno upotrebljavati prilikom upravljanja takvim vozilom. U tom pogledu ne bi trebalo zanemariti brz razvoj u digitalnom sektoru, što može dovesti do toga da se „nužnima” smatraju proizvodi ili usluge koji su prvotno osmišljeni samo kako bi se olakšala uporaba već postojeće robe.

22 Sud koji je uputio zahtjev smatra da je postupanje društva Google potencijalno takve prirode da uklanja tržišno natjecanje na tržištu. Naime, s obzirom na obilježja digitalnih tržišta, moglo bi se tvrditi da ako ne bi bio omogućen pristup platformi Android Auto za aplikaciju JuicePass, potrošači bi za nju izgubili svoj interes te bi takvo postupanje moglo dovesti do toga da korisnike onemogući u korištenju boljim proizvodom za koji postoji potencijalna potražnja. Usto, čini se da nije isključeno da bi postojeća generička aplikacija, odnosno Google Maps, mogla preuzeti posebne funkcije aplikacije JuicePass. Osim toga, odbijanje društva Google u pogledu društva Enel X Italia nije potkrijepljeno stvarnim objektivnim opravdanjima.

23 Stoga sud koji je uputio zahtjev smatra da mu je za odluku o sporu koji se pred njim vodi potrebno razjašnjenje tumačenja članka 102. UFEU-a, a osobito sudske prakse proizišle iz presude od 26. studenoga 1998., Bronner (C-7/97, EU:C:1998:569), koja se odnosi na odbijanje pristupa infrastrukturi poduzetnika u vladajućem položaju. U tom pogledu taj sud smatra da se čini da ta sudska praksa nije izravno primjenjiva u ovom slučaju te se pita opravdavaju li, u situaciji poput one o kojoj odlučuje, posebna obilježja funkcioniranja digitalnih tržišta odstupanje od uvjeta navedenih u toj presudi ili barem njihovo fleksibilno tumačenje. Navedeni sud također dvoji o načinu na koji tijela nadležna za tržišno natjecanje moraju definirati mjerodavna tržišta u slučaju odbijanja pristupa, kao što je to odbijanje povodom kojeg se pred njim vodi postupak.

24 U tim je okolnostima Consiglio di Stato (Državno vijeće) odlučio prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:

„1. Treba li u skladu s člankom 102. UFEU-a zahtjev neophodnosti proizvoda kojem je odbijen pristup tumačiti na način da pristup mora biti neophodan za obavljanje određene djelatnosti na susjednom tržištu ili je dovoljno da pristup bude neophodan za praktičnije korištenje proizvodima ili uslugama poduzetnika koji traži pristup, posebno u slučaju u kojem je funkcija proizvoda na koji se odbijanje odnosi u biti ta da olakša i učini praktičnijom uporabu već postojećih proizvoda ili usluga?

2. Je li, kad je riječ o postupanju koje se kvalificira kao odbijanje pružanja pristupa, moguće utvrditi postojanje zlouporabe u smislu članka 102. UFEU-a u kontekstu u kojem je, unatoč uskraćivanju zatraženog pristupa proizvodu, (i) poduzetnik koji traži pristup već aktivan na tržištu i svejedno je nastavio rasti tijekom cijelog razdoblja navodne zlouporabe te su (ii) drugi operatori koji se natječu s poduzetnikom koji traži pristup proizvodu nastavili djelovati na tržištu?

3. Treba li članak 102. UFEU-a, u kontekstu zlouporabe koja se očituje u odbijanju omogućavanja pristupa navodno neophodnom proizvodu ili usluzi, tumačiti na način da nepostojanje proizvoda ili usluge u trenutku zahtjeva za pružanje pristupa treba uzeti u obzir kao objektivno opravdanje za takvo odbijanje ili barem da je tijelo nadležno za tržišno natjecanje obvezno, na temelju objektivnih elemenata, provesti analizu vremena koje je poduzetniku u vladajućem položaju potrebno kako bi razvio proizvod ili uslugu za koje se traži pristup, ili da se pak od poduzetnika u vladajućem položaju može zahtijevati, s obzirom na odgovornost koju ima na tržištu, da obavijesti tražitelja pristupa o vremenskom okviru potrebnom za razvoj proizvoda?

4. Treba li članak 102. UFEU-a tumačiti na način da se poduzetnika u vladajućem položaju koji upravlja digitalnom platformom može obvezati da izmijeni svoje proizvode ili da izradi nove kako bi onima koji to zahtijevaju omogućio pristup tim proizvodima? Je li u tom slučaju poduzetnik u vladajućem položaju obvezan uzeti u obzir opće tržišne zahtjeve ili zahtjeve pojedinačnog poduzetnika koji traži navodno neophodan pristup ulaznom proizvodu ili barem, s obzirom na posebnu odgovornost koju ima na tržištu, prethodno utvrditi objektivne kriterije za ispitivanje zahtjeva koji su mu upućeni i njihovo razvrstavanje prema prioritetima?

5. Treba li članak 102. UFEU-a, u kontekstu zlouporabe koja se očituje u odbijanju omogućavanja pristupa navodno neophodnom proizvodu ili usluzi, tumačiti na način da je tijelo nadležno za tržišno natjecanje obvezno prethodno definirati i utvrditi mjerodavno silazno tržište na koje se zlouporaba odnosi te može li ono biti samo potencijalno?”.

Dopuštenost zahtjeva za prethodnu odluku

25 Društvo Enel X Italia smatra da je zahtjev za prethodnu odluku nedopušten jer odgovor Suda na postavljena pitanja nije nužan za rješenje spora u glavnom postupku. Naime, sud koji je uputio zahtjev već je oblikovao mišljenje o smjeru koji namjerava slijediti te od Suda ne traži da otkloni sumnju o tumačenju članka 102. UFEU-a, nego da donese odluku kojom se potvrđuje to mišljenje i koja bi mogla poslužiti kao referencija u budućim postupcima u kojima se postavljaju pitanja istovjetna onima postavljenima u glavnom postupku.

26 Prema ustaljenoj sudskoj praksi, u okviru suradnje između Suda i nacionalnih sudova koja je određena člankom 267. UFEU-a, isključivo je na nacionalnom sudu pred kojim se vodi postupak i koji mora preuzeti odgovornost za sudsku odluku koja će biti donesena da uzimajući u obzir posebnosti predmeta ocijeni nužnost prethodne odluke za donošenje svoje presude i relevantnost pitanja koja postavlja Sudu. Posljedično, ako se postavljena pitanja odnose na tumačenje prava Unije, Sud je u načelu dužan donijeti odluku (presuda od 4. listopada 2024., Bezirkshauptmannschaft Landeck (Pokušaj pristupa osobnim podacima pohranjenima na mobilnom telefonu), C-548/21, EU:C:2024:830, t. 46. i navedena sudska praksa).

27 Iz toga slijedi da prethodno pitanje koje se odnosi na pravo Unije uživa presumpciju relevantnosti. Sud može odbiti odlučiti o takvom pitanju samo ako je očito da zatraženo tumačenje ili ocjena valjanosti pravnog pravila Unije nema nikakve veze s činjeničnim stanjem ili predmetom spora u glavnom postupku, ako je problem hipotetski ili ako Sud ne raspolaže činjeničnim i pravnim elementima potrebnima da bi se mogao dati koristan odgovor na upućeno pitanje (presuda od 4. listopada 2024., Bezirkshauptmannschaft Landeck (Pokušaj pristupa osobnim podacima pohranjenima na mobilnom telefonu), C-548/21, EU:C:2024:830, t. 47. i navedena sudska praksa).

28 U ovom slučaju iz odluke kojom se upućuje prethodno pitanje proizlazi da se, s jedne strane, glavni postupak odnosi na primjenu članka 102. UFEU-a zbog odbijanja društva Google da udovolji zahtjevu koji mu je uputio treći poduzetnik kako bi se omogućila interoperabilnost aplikacije koju je razvio taj poduzetnik s digitalnom platformom koju je razvilo društvo Google i, s druge strane, da se sud koji je uputio zahtjev pita o tumačenju članka 102. UFEU-a u slučaju takvog odbijanja. Pitanja tog suda u biti se konkretno odnose, najprije, na pojam „neophodnosti" pristupa proizvodu ili usluzi koji su predmet odbijanja pružanja pristupa, zatim na pitanje učinaka postupanja koje se stavlja na teret poduzetniku u vladajućem položaju, potom na pojam „objektivno opravdanje" i eventualne obveze koje ima taj poduzetnik te, naposljetku, na definiciju tržišta na kojem bi mogli nastati protutržišni učinci.

29 Osim toga, u odluci kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku navedeni su točni razlozi koji su naveli sud koji je uputio zahtjev da se zapita o tumačenju članka 102. UFEU-a i da ocijeni nužnim upućivanje prethodnih pitanja Sudu.

30 U tim okolnostima nije očito da zatraženo tumačenje članka 102. UFEU-a nema nikakve veze s činjeničnim stanjem ili predmetom spora u glavnom postupku ili da je istaknuti problem hipotetski.

31 Osim toga, valja istaknuti da kao što je to u biti navedeno u točki 18. Preporuka namijenjenih nacionalnim sudovima koje se odnose na pokretanje prethodnog postupka (SL C, C/2024/6008), koja je u tom pogledu istovjetna onoj iz točke 18. preporuka objavljenih 2019. (SL 2019., C 380, str. 1.), navođenje određenih razmatranja suda koji je uputio zahtjev u pogledu odgovora na postavljena pitanja ne dovodi u pitanje njihovu dopuštenost.

32 Stoga je zahtjev za prethodnu odluku dopušten.

O prethodnim pitanjima

Prvo pitanje

33 Prema ustaljenoj sudskoj praksi, u okviru suradnje između nacionalnih sudova i Suda uspostavljene u članku 267. UFEU-a, na Sudu je da nacionalnom sudu pruži koristan odgovor koji će mu omogućiti da riješi spor koji se pred njim vodi. U tom smislu, Sud će, prema potrebi, preoblikovati pitanja koja su mu postavljena. U tu svrhu on može iz svih podataka koje mu je dostavio nacionalni sud, a osobito iz obrazloženja odluke kojom se upućuje prethodno pitanje, izvesti dijelove prava Unije koje valja tumačiti uzimajući u obzir predmet spora (presuda od 30. travnja 2024., M. N. (EncroChat), C-670/22, EU:C:2024:372, t. 78. i navedena sudska praksa).

34 U ovom slučaju, kao što to proizlazi iz zahtjeva za prethodnu odluku, sud koji je uputio zahtjev polazi od pretpostavke da u digitalnom sektoru platforma Android Auto predstavlja infrastrukturu i da je u vrijeme postupanja koje se stavlja na teret žaliteljima iz glavnog postupka, a koje se sastoji od odbijanja omogućavanja interoperabilnosti između aplikacije koju je razvio treći poduzetnik i platforme Android Auto, društvo Google imalo vladajući položaj na tržištu kojem pripada navedena platforma. U tom pogledu valja podsjetiti na to da je u okviru postupka iz članka 267. UFEU-a, koji se temelji na jasnoj podjeli uloga između nacionalnih sudova i Suda, nacionalni sud jedini nadležan za utvrđivanje i ocjenjivanje činjenica u glavnom postupku (presuda od 18. travnja 2024., Heureka Group (Internetski uspoređivači cijena), C-605/21, EU:C:2024:324, t. 66. i navedena sudska praksa).

35 Iz te odluke također proizlazi da se sud koji je uputio zahtjev pita nije li, s obzirom na posebna obilježja funkcioniranja digitalnih tržišta na koja se odnosi situacija poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku i uzimajući u obzir funkciju digitalne platforme kao što je to Android Auto, opravdano zanemariti ili barem fleksibilno tumačiti uvjete navedene, među ostalim, u presudi od 26. studenoga 1998., Bronner (C-7/97, EU:C:1998:569), kako bi se članak 102. UFEU-a primijenio na postupanje koje se sastoji od odbijanja poduzetnika u vladajućem položaju, koji je razvio digitalnu platformu, da na zahtjev trećeg poduzetnika omogući pristup toj platformi osiguravanjem njezine interoperabilnosti s aplikacijom koju je razvio taj treći poduzetnik, odnosno, u biti, na odbijanje osiguranja interoperabilnosti između navedene platforme i te aplikacije.

36 Stoga valja smatrati da svojim prvim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 102. UFEU-a tumačiti na način da odbijanje poduzetnika u vladajućem položaju, koji je razvio digitalnu platformu, da na zahtjev trećeg poduzetnika osigura interoperabilnost između te platforme i aplikacije koju je razvio taj treći poduzetnik može predstavljati zlouporabu vladajućeg položaja, iako navedena platforma nije neophodna za komercijalno iskorištavanje navedene aplikacije na silaznom tržištu, nego je čini privlačnijom potrošačima.

37 U tom pogledu valja podsjetiti na to da se člankom 102. UFEU-a zabranjuje svaka zlouporaba vladajućeg položaja od strane jednog poduzetnika ili više njih na unutarnjem tržištu ili njegovu znatnom dijelu u mjeri u kojoj bi mogla utjecati na trgovinu među državama članicama. Cilj je tog članka izbjeći povredu tržišnog natjecanja na štetu općeg interesa pojedinačnih poduzetnika i potrošača kažnjavanjem postupanja poduzetnikâ u vladajućem položaju koja ograničavaju tržišno natjecanje na temelju zasluga i stoga im mogu uzrokovati izravnu štetu odnosno koja sprečavaju ili narušavaju to tržišno natjecanje te im stoga mogu uzrokovati neizravnu štetu (presuda od 10. rujna 2024., Google i Alphabet/Komisija (Google Shopping), C-48/22 P, EU:C:2024:726, t. 87. i navedena sudska praksa).

38 Takva postupanja čine ona koja, na tržištu na kojem je stupanj tržišnog natjecanja već oslabljen upravo zbog prisutnosti jednog ili više poduzetnika u vladajućem položaju, stvaraju prepreku, upotrebom sredstava različitih od onih koja uređuju tržišno natjecanje među poduzetnicima na temelju zasluga, održavanju postojećeg stupnja tržišnog natjecanja na tržištu ili razvoju tog tržišnog natjecanja (presuda od 10. rujna 2024., Google i Alphabet/Komisija (Google Shopping), C-48/22 P, EU:C:2024:726, t. 88. i navedena sudska praksa).

39 Kad je riječ o praksama koje se sastoje od odbijanja pristupa infrastrukturi koju je razvio poduzetnik u vladajućem položaju za potrebe vlastitih djelatnosti i koja je u njegovu vlasništvu, iz sudske prakse Suda proizlazi da takvo odbijanje može predstavljati zlouporabu vladajućeg položaja pod uvjetom ne samo da je to odbijanje takve prirode da isključuje svaku konkurenciju koju na predmetnom tržištu predstavlja podnositelj zahtjeva za pristup i da ne može biti objektivno opravdano, nego i da je infrastruktura sama po sebi nužna za obavljanje djelatnosti tog podnositelja zahtjeva jer ne postoji nikakva stvarna ili moguća zamjena za tu infrastrukturu (vidjeti u tom smislu presude od 26. studenoga 1998., Bronner, C-7/97, EU:C:1998:569, t. 41. i od 10. rujna 2024., Google i Alphabet/Komisija (Google Shopping), C-48/22 P, EU:C:2024:726, t. 89. i navedenu sudsku praksu).

40 U tom pogledu valja podsjetiti na to da je određivanje tih uvjeta, u točki 41. presude od 26. studenoga 1998., Bronner (C-7/97, EU:C:1998:569), bilo opravdano okolnostima tog predmeta, koje nisu uključivale nikakvo drugo postupanje osim odbijanja poduzetnika u vladajućem položaju da odobri konkurentu pristup infrastrukturi koju je prvonavedeni razvio za potrebe vlastite djelatnosti (presude od 25. ožujka 2021., Deutsche Telekom/Komisija, C-152/19 P, EU:C:2021:238, t. 45. i od 10. rujna 2024., Google i Alphabet/Komisija (Google Shopping), C-48/22 P, EU:C:2024:726, t. 90. i navedena sudska praksa).

41 Naime, utvrđenje da je poduzetnik u vladajućem položaju zlouporabio svoj položaj zbog toga što je odbio sklopiti ugovor s konkurentom dovodi do toga da će taj poduzetnik biti prisiljen s tim konkurentom sklopiti ugovor. Međutim, takvom se obvezom osobito ugrožava sloboda ugovaranja i pravo vlasništva vladajućeg poduzetnika s obzirom na to da poduzetnik, iako je vladajući poduzetnik, u načelu ima pravo odbiti sklapanje ugovora i korištenje infrastrukturom koju je razvio za vlastite potrebe (presude od 25. ožujka 2021., Deutsche Telekom/Komisija, C-152/19 P, EU:C:2021:238, t. 46. i od 10. rujna 2024., Google i Alphabet/Komisija (Google Shopping), C-48/22 P, EU:C:2024:726, t. 91.).

42 Usto, iako gledajući kratkoročno osuda poduzetnika zbog toga što je zlouporabio vladajući položaj odbijanjem sklapanja ugovora s konkurentom dovodi do poticanja tržišnog natjecanja, suprotno tomu, dugoročno je općenito za razvoj tržišnog natjecanja povoljno i u interesu potrošača da poduzetniku omogući da pridrži za vlastitu uporabu infrastrukturu koju je razvio za potrebe svoje djelatnosti. Naime, ako bi se pristup proizvodnom, kupovnom ili distribucijskom postrojenju prelako dodjeljivao, konkurenti ne bi imali poticaj za razvoj konkurentskih postrojenja. Štoviše, poduzetnik u vladajućem položaju ne bi bio spreman ulagati u učinkovitu infrastrukturu ako bi samo na jednostavan zahtjev svojih konkurenata mogao biti prisiljen s njima dijeliti dobit od vlastitih ulaganja (vidjeti u tom smislu presude od 25. ožujka 2021., Deutsche Telekom/Komisija, C-152/19 P, EU:C:2021:238, t. 46. i od 25. ožujka 2021., Slovak Telekom/Komisija, C-165/19 P, EU:C:2021:239, t. 47.).

43 Slijedom toga, upravo nužnost nastavka poticanja poduzetnikâ u vladajućem položaju da u interesu potrošača ulažu u razvoj kvalitetnih proizvoda ili usluga opravdava, kao što je to u biti istaknula nezavisna odvjetnica u točki 30. svojeg mišljenja, primjenu uvjeta navedenih u točki 39. ove presude u slučaju u kojem je poduzetnik u vladajućem položaju razvio infrastrukturu za potrebe vlastitih djelatnosti i koja je u njegovu vlasništvu.

44 Suprotno tomu, kao što je to naglasila nezavisna odvjetnica u točki 35. svojeg mišljenja, u slučaju kada poduzetnik u vladajućem položaju nije razvio infrastrukturu samo za potrebe vlastitih djelatnosti, nego kako bi trećim poduzetnicima omogućio da se njome koriste, ne primjenjuje se uvjet koji je Sud naveo u točki 41. presude od 26. studenoga 1998., Bronner (C-7/97, EU:C:1998:569), koji se odnosi na neophodnost navedene infrastrukture za obavljanje djelatnosti podnositelja zahtjeva za pristup, u smislu da ne postoji nikakva stvarna ili potencijalna zamjena za tu istu infrastrukturu.

45 Naime, u takvoj situaciji ni očuvanje slobode ugovaranja i prava vlasništva poduzetnika u vladajućem položaju ni nužnost da ga se nastavi poticati na ulaganje u razvoj kvalitetnih proizvoda ili usluga ne opravdavaju ograničavanje kvalifikacije odbijanja pristupa trećem poduzetniku predmetnoj infrastrukturi kao zlouporabe u smislu članka 102. UFEU-a u slučajevima u kojima se tim odbijanjem onemogućuje potonjeg poduzetnika da obavlja svoju djelatnost razvijanjem održive ponude na susjednom tržištu.

46 U tom je pogledu dovoljno istaknuti da ako trošak razvoja takve infrastrukture poduzetnik u vladajućem položaju ne snosi samo za potrebe vlastitih djelatnosti, nego kako bi se tom infrastrukturom mogli koristiti treći poduzetnici, činjenica da se od poduzetnika u vladajućem položaju zahtijeva da omogući pristup trećem poduzetniku navedenoj infrastrukturi ne mijenja bitno ekonomski model u skladu s kojim je razvijana.

47 Iz toga slijedi da je za utvrđenje primjenjuju li se uvjeti koje je Sud naveo u točki 41. presude od 26. studenoga 1998., Bronner (C-7/97, EU:C:1998:569), na predmet koji se odnosi na odbijanje pristupa infrastrukturi potrebno utvrditi je li tu infrastrukturu poduzetnik u vladajućem položaju razvio samo za potrebe vlastite djelatnosti te je ona u njegovu vlasništvu ili je, naprotiv, navedena infrastruktura razvijena kako bi se trećim poduzetnicima omogućilo da se njome koriste, pri čemu to potvrđuje okolnost da je taj poduzetnik u vladajućem položaju već odobrio takav pristup takvim poduzetnicima.

48 U ovom slučaju iz odluke kojom se upućuje prethodno pitanje proizlazi da je društvo Google odobrilo pristup trećim poduzetnicima platformi Android Auto, pri čemu je ono tu digitalnu platformu učinilo kompatibilnom za kategorije aplikacija, pa čak i za posebne aplikacije koje su ti treći poduzetnici razvili. Doista, ne može se smatrati da je digitalna platforma, čija je namjena da na sustavu za informiranje i zabavu u automobilskim vozilima omogući korištenje aplikacijama koje su razvile, među ostalim, treće osobe i koje su preuzete na mobilne uređaje korisnikâ, stvorena samo za potrebe tog poduzetnika u vladajućem položaju.

49 Stoga, pod uvjetom da to provjeri sud koji je uputio zahtjev, očito je da društvo Google nije razvilo platformu Android Auto samo za potrebe vlastite djelatnosti, s obzirom na to da je pristup toj digitalnoj platformi otvoren trećim poduzetnicima, tako da uvjet koji je Sud naveo u točki 41. presude od 26. studenoga 1998., Bronner (C-7/97, EU:C:1998:569), koji se odnosi na neophodnost obavljanja djelatnosti podnositelja zahtjeva za pristup, nije primjenjiv u svrhe ispitivanja predstavlja li zlouporabu vladajućeg položaja u smislu članka 102. UFEU-a odbijanje

poduzetnika, koji je razvio digitalnu platformu, da osiguravanjem interoperabilnosti između platforme i aplikacije koju je razvio treći poduzetnik na toj platformi omogući tom trećem poduzetniku pristup toj platformi.

50 Iz toga slijedi da to odbijanje može predstavljati zlouporabu vladajućeg položaja iako ta digitalna platforma nije neophodna za komercijalno iskorištavanje dotične aplikacije na silaznom tržištu, u smislu da ne bi postojala nikakva stvarna ili potencijalna zamjena za njezino korištenje putem te platforme.

51 Naime, kao što je to nezavisna odvjetnica u biti istaknula u točkama 46. i 48. svojeg mišljenja, u takvom slučaju valja utvrditi, s obzirom na sudsku praksu navedenu u točkama 38. i 39. iste presude, je li stvaran ili potencijalan učinak odbijanja poduzetnika u vladajućem položaju, koji je vlasnik predmetne digitalne platforme, da osiguravanjem interoperabilnosti između navedene platforme i aplikacije koju je razvio treći poduzetnik omogući tom trećem poduzetniku pristup toj platformi, to da isključuje, sprečava ili usporava tržišni razvoj proizvoda ili usluge koji, barem potencijalno, konkuriraju proizvodu ili usluzi koju pruža ili može pružati poduzetnik u vladajućem položaju i predstavlja postupanje kojim se ograničava tržišno natjecanje na temelju zasluga, čime se može nanijeti šteta potrošačima.

52 Uzimajući u obzir sva prethodna razmatranja, na prvo pitanje valja odgovoriti tako da članak 102. UFEU-a treba tumačiti na način da odbijanje poduzetnika u vladajućem položaju, koji je razvio digitalnu platformu, da na zahtjev trećeg poduzetnika osigura interoperabilnost između te platforme i aplikacije koju je razvio taj treći poduzetnik može predstavljati zlouporabu vladajućeg položaja, iako navedena platforma nije neophodna za komercijalno iskorištavanje navedene aplikacije na silaznom tržištu, nego je čini privlačnijom potrošačima, u slučaju kada tu platformu poduzetnik u vladajućem položaju nije razvio samo za potrebe vlastite djelatnosti.

Drugo pitanje

53 Svojim drugim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 102. UFEU-a tumačiti na način da činjenica da su i poduzetnik koji je razvio aplikaciju i zatražio od poduzetnika u vladajućem položaju da osigura interoperabilnost između te aplikacije i digitalne platforme čiji je potonji poduzetnik vlasnik, kao i konkurenti prvog poduzetnika ostali aktivni na tržištu kojem pripada ta aplikacija te su razvili svoj položaj na njemu, iako se nisu koristili takvom interoperabilnošću, sama po sebi može upućivati na to da odbijanje poduzetnika u vladajućem položaju da postupi po tom zahtjevu nije moglo proizvesti protutržišne učinke.

54 U tom pogledu, kako bi se u određenom slučaju moglo smatrati da postupanje treba kvalificirati kao „zlouporabu vladajućeg položaja” u smislu članka 102. UFEU-a, u pravilu treba dokazati da je stvaran ili potencijalan učinak tog postupanja, upotrebom sredstava različitih od onih koja uređuju tržišno natjecanje među poduzetnicima na temelju zasluga, ograničavanje tog tržišnog natjecanja istiskivanjem jednako učinkovitih konkurentnih poduzetnika s predmetnog ili predmetnih tržišta odnosno sprečavanjem njihova razvoja na tim tržištima, uzimajući u obzir da ta tržišta mogu biti ona na kojima postoji vladajući položaj, kao i povezana ili susjedna tržišta na kojima navedeno postupanje može proizvesti svoje stvarne ili potencijalne učinke (presuda od 10. rujna 2024., Google i Alphabet/Komisija (Google Shopping), C-48/22 P, EU:C:2024:726, t. 165. i navedena sudska praksa).

55 Kvalifikacija postupanja poduzetnika u vladajućem položaju kao zlouporabnog ne zahtijeva dokazivanje, u slučaju postupanja tog poduzetnika usmjerenog na istiskivanje njegovih konkurenata s predmetnog tržišta, da je njegov rezultat postignut i, slijedom toga, dokazivanje konkretnog učinka istiskivanja na tržište. Naime, člankom 102. UFEU-a nastoji se sankcionirati činjenica da jedan poduzetnik ili više njih zlouporabljuju vladajući položaj na unutarnjem tržištu ili njegovu znatnom dijelu, neovisno o tome je li se takvo iskorištavanje pokazalo uspješnim ili nije (vidjeti u tom smislu presudu od 12. svibnja 2022., Servizio Elettrico Nazionale i dr., C-377/20, EU:C:2022:379, t. 53. i navedenu sudsku praksu).

56 Stoga tijelo nadležno za tržišno natjecanje može utvrditi povredu članka 102. UFEU-a tako da utvrdi da je tijekom razdoblja u kojem je predmetno postupanje provođeno ono u okolnostima konkretnog slučaja moglo ograničiti tržišno natjecanje na temelju zasluga unatoč tome što nije imalo učinka (presuda od 19. siječnja 2023., Unilever Italia Mkt. Operations (C-680/20, EU:C:2023:33, t. 41.).

57 Međutim, to se dokazivanje u načelu mora temeljiti na opipljivim dokazima kojima se, nadilazeći običnu pretpostavku, dokazuje stvarna sposobnost predmetne prakse da proizvede takve učinke, pri čemu postojanje sumnje u tom pogledu mora ići u korist poduzetniku koji primjenjuje takvu praksu (presuda od 19. siječnja 2023., Unilever Italia Mkt. Operations (C-680/20, EU:C:2023:33, t. 42.).

58 Naime, održavanje istog stupnja tržišnog natjecanja na predmetnom tržištu, pa čak i razvoj tržišnog natjecanja na tom tržištu, ne znači nužno da predmetno postupanje ne može proizvesti protutržišne učinke, s obzirom na to da takvo nepostojanje učinaka može proizići iz drugih uzroka i biti posljedica, među ostalim, promjena do kojih je došlo na relevantnom tržištu otkad je navedeno postupanje započelo ili nemogućnosti poduzetnika u vladajućem položaju da dobro provede strategiju koja je dovela do takvog postupanja (presuda od 12. svibnja 2022., Servizio Elettrico Nazionale i dr., C-377/20, EU:C:2022:379, t. 54.). Konkretno, s jedne strane, zlouporabnost predmetnog postupanja ne može ovisiti o sposobnosti konkurenata na predmetnom tržištu da ublaže takve učinke i, s druge strane, ne može se isključiti da bi se tržišno natjecanje na tom tržištu moglo dodatno razviti da nije bilo navedenog postupanja.

59 U ovom slučaju okolnost na koju se poziva društvo Google da su društvo Enel X Italia i njegovi konkurenti zadržali svoju prisutnost na tržištu kojem pripada aplikacija JuicePass, pa čak i da su je povećali, ne znači sama po sebi da odbijanje društva Google da odobri pristup platformi Android Auto nije moglo proizvesti protutržišne učinke. Ta okolnost, pod uvjetom da se stvarno utvrdi, a što je na sudu koji je uputio zahtjev da provjeri, ipak može biti indicija da postupanje društva Google o kojem je riječ u glavnom postupku nije moglo proizvesti navodne učinke istiskivanja.

60 U tom pogledu, kad je riječ o aplikaciji povezanoj s uslugama punjenja automobilskih vozila, poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku, mogu biti relevantni, među ostalim, eventualni elementi podneseni kako bi se dokazao interes koji za korisnike električnih automobilskih vozila može imati aplikacija poput aplikacije JuicePass, koja konkretno sadržava funkcionalnosti opisane u točki 9. ove presude, i to unatoč činjenici što se ona nije mogla koristiti na sustavu za informiranje i zabavu u tim vozilima putem platforme Android Auto.

61 Uzimajući u obzir sva prethodna razmatranja, na drugo pitanje valja odgovoriti tako da članak 102. UFEU-a treba tumačiti na način da činjenica da su i poduzetnik koji je razvio aplikaciju i zatražio od poduzetnika u vladajućem položaju da osigura interoperabilnost između te aplikacije i digitalne platforme čiji je potonji poduzetnik vlasnik, kao i konkurenti prvog poduzetnika ostali aktivni na

tržištu kojem pripada ta aplikacija te su razvili svoj položaj na njemu, iako se nisu koristili takvom interoperabilnošću, sama po sebi ne upućuje na to da odbijanje poduzetnika u vladajućem položaju da postupi po tom zahtjevu nije moglo proizvesti protutržišne učinke. Valja ocijeniti je li to postupanje poduzetnika u vladajućem položaju narušilo održavanje ili razvoj tržišnog natjecanja na predmetnom tržištu, uzimajući u obzir sve relevantne činjenične okolnosti.

Treće i četvrto pitanje

62 Uvodno, kao prvo, iz zahtjeva za prethodnu odluku proizlazi da je društvo Google primilo zahtjev društva Enel X Italia kako bi se aplikacija koju je potonje društvo razvilo mogla koristiti posredstvom platforme Android Auto, što je podrazumijevalo da društvo Google razvije predložak koji omogućuje osiguranje interoperabilnosti između aplikacija povezanih s uslugama punjenja električnih automobilskih vozila i te platforme. Točno je, kao što je to iznio sud koji je uputio zahtjev, da je društvo Google zatim razvilo predložak za stvaranje eksperimentalnih verzija aplikacija za punjenje električnih automobilskih vozila radi korištenja na platformi Android Auto, nakon pokretanja postupka pred AGCM-om, ali prije donošenja njegove odluke. Međutim, predložak za kategoriju aplikacija povezanih s uslugama punjenja takvih vozila nije postojao na dan upućivanja zahtjeva društvu Google.

63 Prema tome, dvojbe suda koji je uputio zahtjev koje su ga navele na postavljanje trećeg i četvrtog pitanja odnose se na utjecaj, u svrhu kvalifikacije predmetnog postupanja kao zlouporabe vladajućeg položaja u smislu članka 102. UFEU-a, okolnosti da na dan podnošenja zahtjeva za pristup nije postojao predložak za kategoriju aplikacija povezanih s uslugama punjenja električnih automobilskih vozila koje omogućuju osiguranje interoperabilnosti između tih aplikacija i platforme Android Auto, kao i na eventualnu obvezu razvoja takvog predloška.

64 Kao drugo, valja istaknuti da posljednjim dijelom četvrtog pitanja sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 102. UFEU-a tumačiti na način da – u situaciji kada je poduzetnik u vladajućem položaju obvezan razviti predložak za kategoriju aplikacija kako bi osiguravanjem interoperabilnosti između predmetnih aplikacija i digitalne platforme čiji je on vlasnik omogućio pristup toj digitalnoj platformi koji je zatražio treći poduzetnik te uzimajući u obzir posebnu odgovornost koju taj poduzetnik u vladajućem položaju ima na tržištu – navedeni poduzetnik mora u slučaju višestrukih zahtjeva za pristup trećih poduzetnika utvrditi objektivne kriterije za njihovo razmatranje i razvrstavanje prema redoslijedu prvenstva.

65 Međutim, ni iz zahtjeva za prethodnu odluku ni iz spisa kojim raspolaže Sud ne proizlazi da su društvu Google bili upućeni zahtjevi trećih poduzetnika, a još manje da je to učinjeno istodobno, radi razvoja predložaka koji bi omogućili osiguranje interoperabilnosti između platforme Android Auto i aplikacija koje su razvili ti poduzetnici.

66 Doista, iako prethodna pitanja koja se odnose na pravo Unije uživaju presumpciju relevantnosti, opravdanost prethodnog postupka nije u davanju savjetodavnih mišljenja o općenitim ili hipotetskim pitanjima, nego u njegovoj nužnosti za djelotvorno rješenje spora (presuda od 14. siječnja 2021., The International Protection Appeals Tribunal i dr., C-322/19 i C-385/19, EU:C:2021:11, t. 53. i navedena sudska praksa).

67 Stoga, budući da se posljednjim dijelom četvrtog pitanja zapravo nastoji dobiti savjetodavno mišljenje Suda, ono je u tom dijelu nedopušteno.

68 Kao treće, valja primijetiti da se treće i četvrto pitanje u drugim aspektima odnose na objektivna opravdanja na koja se poduzetnik u vladajućem položaju može pozvati u pogledu postupanja koje može biti obuhvaćeno zabranom iz članka 102. UFEU-a, a koje se sastoji od odbijanja pružanja ili razvoja predloška za aplikacije koje su razvili treći poduzetnici, koji bi omogućio njihovo korištenje putem digitalne platforme čiji je vlasnik taj poduzetnik u vladajućem položaju, kao i na teret dokazivanja koji odgovarajuće leži na navedenom poduzetniku i nadležnom tijelu za tržišno natjecanje.

69 U tim okolnostima valja smatrati da svojim trećim i četvrtim pitanjem, koja valja razmotriti zajedno, sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 102. UFEU-a tumačiti na način da u slučaju kada se postupanje poduzetnika u vladajućem položaju, koje se sastoji od odbijanja omogućavanja interoperabilnosti između aplikacije koju je razvio treći poduzetnik i digitalne platforme čiji je vlasnik poduzetnik u vladajućem položaju, može kvalificirati kao zlouporaba u smislu te odredbe, potonji poduzetnik može s uspjehom istaknuti kao objektivno opravdanje svojeg odbijanja nepostojanje predloška kojim se omogućuje osiguranje te interoperabilnosti na dan kada je treći poduzetnik zatražio takav pristup, ili tu odredbu valja tumačiti na način da poduzetnik u vladajućem položaju može biti obvezan razviti taj predložak. Usto, taj sud pita treba li u slučaju te druge pretpostavke članak 102. UFEU-a tumačiti na način da je poduzetnik u vladajućem položaju obvezan, s jedne strane, uzeti u obzir opće potrebe tržišta odnosno potrebe poduzetnika koji traži isti pristup i, s druge strane, obavijestiti ga o vremenu potrebnom za razvoj navedenog predloška ili je tijelo nadležno za tržišno natjecanje obvezno provjeriti na temelju objektivnih elemenata koje je vrijeme poduzetniku u vladajućem položaju potrebno za razvoj takvog predloška.

70 Iz sudske prakse Suda koja se odnosi na članak 102. UFEU-a proizlazi da poduzetnik koji je u vladajućem položaju može opravdati postupanja koja mogu biti obuhvaćena zabranom iz tog članka (presude od 27. ožujka 2012., Post Danmark, C-209/10, EU:C:2012:172, t. 40. i od 21. prosinca 2023., European Superleague Company, C-333/21, EU:C:2023:1011, t. 201. i navedena sudska praksa).

71 Konkretno, takav poduzetnik može u tu svrhu dokazati da je njegovo postupanje objektivno nužno ili da se učinak istiskivanja do kojeg dovodi može kompenzirati, ili čak nadmašiti, povećanjem učinkovitosti od kojeg koristi imaju i potrošači (presude od 27. ožujka 2012., Post Danmark, C-209/10, EU:C:2012:172, t. 41. i od 21. prosinca 2023., European Superleague Company, C-333/21, EU:C:2023:1011, t. 202. i navedena sudska praksa).

72 Kao prvo, sud koji je uputio zahtjev pita može li poduzetnik u vladajućem položaju koji trećem poduzetniku odbije pristup digitalnoj platformi, pod uvjetom da to odbijanje može proizvesti protutržišne učinke, uspješno istaknuti kao objektivno opravdanje svojeg odbijanja okolnost da na dan na koji je taj pristup zatražen ne postoji predložak za kategoriju aplikacija koji omogućuje osiguranje interoperabilnosti između tih aplikacija i te platforme, ili navedeni poduzetnik može biti obvezan razviti taj predložak kako bi tom trećem poduzetniku omogućio dobivanje navedenog pristupa.

73 Kao što je to nezavisna odvjetnica u biti istaknula u točkama 64. i 65. svojeg mišljenja, odbijanje osiguranja interoperabilnosti između aplikacije i digitalne platforme, koje je istaknuo poduzetnik u vladajućem položaju zbog nepostojanja predloška za kategoriju predmetnih aplikacija, može biti objektivno opravdano ako bi pružanje takve interoperabilnosti putem tog predloška ugrozilo,

samo po sebi i s obzirom na svojstva aplikacije za koju se traži interoperabilnost, integritet dotične platforme ili sigurnost njezina korištenja, ili pak kada bi zbog drugih tehničkih razloga bilo nemoguće osigurati tu interoperabilnost razvojem navedenog predloška.

74 Suprotno tomu, osim u takvim situacijama, nepostojanje predloška za kategoriju predmetnih aplikacija ili poteškoće povezane s njegovim razvojem s kojima se može suočiti poduzetnik u vladajućem položaju ne mogu same po sebi predstavljati objektivno opravdanje za njegovo odbijanje pristupa. Međutim, uzimajući u obzir sve relevantne okolnosti u tom pogledu, može se smatrati da je potreba posvećivanja određenog razumnog vremena za taj razvoj, što znači da se ne može odmah uspostaviti tražena interoperabilnost, objektivno nužna i proporcionalna, vodeći pritom istodobno računa o potrebama poduzetnika koji traži pristup platformi poduzetnika u vladajućem položaju i poteškoćama s kojima se potonji poduzetnik susreće pri razvoju tog predloška.

75 U tom su pogledu osobito relevantni stupanj tehničkih poteškoća za razvoj predloška za kategoriju predmetnih aplikacija koji omogućuje zatraženi pristup, ograničenja povezana s nemogućnošću da se u kratkom roku osiguraju određeni resursi, osobito ljudski, potrebni za razvoj tog predloška s obzirom na potrebe poduzetnika koji traži taj pristup ili pak ograničenja koja su vanjska u odnosu na poduzetnika u vladajućem položaju koja utječu na njegovu sposobnost razvoja tog predloška, kao što su to ona koja se odnose na primjenjivi regulatorni okvir.

76 Uzimajući navedeno u obzir, kao što je to nezavisna odvjetnica u biti istaknula u točkama 74. i 75. svojeg mišljenja, razvoj takvog predloška kojim se osigurava zatražena interoperabilnost može predstavljati trošak za poduzetnika u vladajućem položaju. Međutim, članku 102. UFEU-a ne protivi se to da poduzetnik u vladajućem položaju zatraži odgovarajuću financijsku naknadu od poduzetnika koji je zatražio interoperabilnost. Takva protučinidba mora biti pravedna i proporcionalna, omogućavajući poduzetniku u vladajućem položaju da od nje ostvari odgovarajuću dobit s obzirom na stvarni trošak takvog razvoja. Određivanje iznosa te protučinidbe ne dovodi u pitanje njezino uzimanje u obzir prilikom eventualne primjene drugih pravila prava Unije kojima se, ovisno o slučaju, uređuje naknada poduzetnika koji je zatražio interoperabilnost poduzetniku u vladajućem položaju zbog stjecanja krajnjih korisnika aplikacije.

77 Naposljetku, izostanak odgovora poduzetnika u vladajućem položaju na zahtjev trećeg poduzetnika kojim se traži da taj poduzetnik u vladajućem položaju osigura interoperabilnost između digitalne platforme čiji je on vlasnik i aplikacije koju je razvio taj treći poduzetnik može biti indicija da odbijanje osiguranja takve interoperabilnosti nije objektivno opravdano.

78 Kao drugo, valja naglasiti da iako teret dokazivanja okolnosti koje čine povredu članka 102. UFEU-a snose tijela nadležna za tržišno natjecanje, bilo na razini Unije ili na nacionalnoj razini, ipak je, kao što je to navedeno u točkama 70. i 71. ove presude, na dotičnom poduzetniku u vladajućem položaju da iznese eventualno objektivno opravdanje i u tom pogledu argumente i dokaze.

79 Nakon što poduzetnik u vladajućem položaju ispuni taj zahtjev, tada je na dotičnom tijelu nadležnom za tržišno natjecanje, ako namjerava zaključiti da postoji zlouporaba vladajućeg položaja, da dokaže da argumenti i dokazi na koje se poziva taj poduzetnik nisu uvjerljivi te da stoga istaknuto opravdanje nije moguće prihvatiti.

80 U tom pogledu, u situaciji poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku, tijelo nadležno za tržišno natjecanje dužno je, osobito s obzirom na razloge koje je poduzetnik u vladajućem položaju priopćio trećem poduzetniku kako bi opravdao odbijanje da tom poduzetniku osigura interoperabilnost između aplikacije koju je razvio potonji poduzetnik i digitalne platforme čiji je vlasnik poduzetnik u vladajućem položaju, te uzimajući u obzir sve relevantne okolnosti, provjeriti objektivnu nužnost odbijanja tog poduzetnika u vladajućem položaju da razvije predložak za kategoriju predmetnih aplikacija koji omogućuje tu interoperabilnost i ocijeniti proporcionalnost tog odbijanja.

81 Uzimajući u obzir sva prethodna razmatranja, na treće i četvrto pitanje valja odgovoriti tako da članak 102. UFEU-a treba tumačiti na način da u slučaju kada se postupanje poduzetnika u vladajućem položaju, koje se sastoji od odbijanja osiguranja interoperabilnosti između aplikacije koju je razvio treći poduzetnik i digitalne platforme čiji je vlasnik poduzetnik u vladajućem položaju, može kvalificirati kao zlouporaba u smislu te odredbe, potonji poduzetnik može s uspjehom istaknuti kao objektivno opravdanje svojeg odbijanja nepostojanje predloška kojim se omogućuje osiguranje te interoperabilnosti na dan kada je treći poduzetnik zatražio takav pristup, ako bi pružanje takve interoperabilnosti putem tog predloška ugrozilo, samo po sebi i s obzirom na svojstva aplikacije za koju se traži interoperabilnost, integritet dotične platforme ili sigurnost njezina korištenja, ili pak kada bi zbog drugih tehničkih razloga bilo nemoguće osigurati tu interoperabilnost razvojem navedenog predloška. Ako to nije slučaj, poduzetnik u vladajućem položaju dužan je razviti takav predložak u razumnom roku koji je potreban u tu svrhu i uz, ovisno o slučaju, odgovarajuću financijsku protučinidbu, uzimajući u obzir potrebe trećeg poduzetnika koji je zatražio taj razvoj, njegov stvarni trošak i pravo poduzetnika u vladajućem položaju da od toga ostvari odgovarajuću dobit.

Peto pitanje

82 Svojim petim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 102. UFEU-a tumačiti na način da je tijelo nadležno za tržišno natjecanje dužno, kako bi ocijenilo postojanje zlouporabe koja se sastoji od odbijanja poduzetnika u vladajućem položaju da osigura interoperabilnost između aplikacije koju je razvio treći poduzetnik i digitalne platforme čiji je vlasnik poduzetnik u vladajućem položaju, odrediti silazno tržište na kojem to odbijanje može proizvesti protutržišne učinke, čak i ako je to tržište samo potencijalno.

83 U tom pogledu valja podsjetiti na to da je određivanje relevantnog tržišta u okviru primjene članka 102. UFEU-a u načelu preduvjet za ocjenu mogućeg postojanja vladajućeg položaja dotičnog poduzetnika (vidjeti u tom smislu presudu od 21. veljače 1973., Europemballage i Continental Can/Komisija, 6/72, EU:C:1973:22, t. 32.), čiji je cilj određivanje opsega unutar kojeg treba ocijeniti pitanje može li taj poduzetnik u znatnoj mjeri postupati neovisno o svojim konkurentima, klijentima i potrošačima (vidjeti u tom smislu presude od 9. studenoga 1983., Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin/Komisija, 322/81, EU:C:1983:313, t. 37. i od 27. lipnja 2024., Komisija/Servier i dr., C-176/19 P, EU:C:2024:549, t. 381.).

84 Kako bi se ocijenila zlouporabnost odbijanja kako je navedeno u točki 82. ove presude, valja razlikovati dva tržišta, odnosno, s jedne strane, tržište kojem pripada digitalna platforma i na kojem poduzetnik koji je njezin vlasnik ima vladajući položaj, pri čemu je to tržište u načelu uzlazno tržište, i, s druge strane, tržište na kojem se aplikacija koristi za proizvodnju drugog proizvoda ili pružanje druge usluge od strane poduzetnika koji traži interoperabilnost između te aplikacije i te platforme i na kojem može doći do protutržišnih učinaka postupanja poduzetnika u vladajućem položaju, s obzirom na to da je to tržište susjedno tržište, osobito silazno.

85 U okviru primjene članka 102. UFEU-a, utvrđivanje silaznog tržišta ne zahtijeva nužno preciznu definiciju tržišta proizvoda i zemljopisnog tržišta. U određenim okolnostima dovoljno je da se može utvrditi potencijalno, pa čak i hipotetsko tržište (presuda od 29. travnja 2004., IMS Health, C-418/01, EU:C:2004:257, t. 44.). Naime, kada se predmetno silazno tržište još uvijek razvija ili se brzo mijenja i stoga njegov opseg nije u potpunosti definiran na dan kada poduzetnik u vladajućem položaju provodi navodno zlouporabno postupanje, dovoljno je da tijelo nadležno za tržišno natjecanje utvrdi to tržište, čak i ako je ono samo potencijalno. To tijelo zatim mora, uzimajući u obzir obilježja i potencijalni opseg navedenog tržišta, dokazati da to postupanje može proizvesti protutržišne učinke na tom tržištu, čak i ako na njemu postoji samo potencijalno tržišno natjecanje između proizvoda ili usluga poduzetnika u vladajućem položaju i – u slučaju postupanja koje se sastoji od odbijanja interoperabilnosti koju je zatražio treći poduzetnik s digitalnom platformom čiji je vlasnik poduzetnik u vladajućem položaju – proizvoda ili usluga poduzetnika koji traži tu interoperabilnost.

86 Uzimajući u obzir prethodna razmatranja, članak 102. UFEU-a treba tumačiti na način da se tijelo nadležno za tržišno natjecanje, kako bi ocijenilo postojanje zlouporabe koja se sastoji od odbijanja poduzetnika u vladajućem položaju da osigura interoperabilnost između aplikacije koju je razvio treći poduzetnik i digitalne platforme čiji je vlasnik poduzetnik u vladajućem položaju, može ograničiti samo na to da utvrdi silazno tržište na kojem to odbijanje može proizvesti protutržišne učinke, čak i ako je to tržište samo potencijalno, pri čemu takvo utvrđivanje ne zahtijeva nužno preciznu definiciju predmetnog tržišta proizvoda i zemljopisnog tržišta.

Troškovi

87 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka. Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenog, Sud (veliko vijeće) odlučuje:

1. **Članak 102. UFEU-a treba tumačiti na način da odbijanje poduzetnika u vladajućem položaju, koji je razvio digitalnu platformu, da na zahtjev trećeg poduzetnika osigura interoperabilnost između te platforme i aplikacije koju je razvio taj treći poduzetnik može predstavljati zlouporabu vladajućeg položaja, iako navedena platforma nije neophodna za komercijalno iskorištavanje navedene aplikacije na silaznom tržištu, nego je čini privlačnijom potrošačima, u slučaju kada tu platformu poduzetnik u vladajućem položaju nije razvio samo za potrebe vlastite djelatnosti.**

2. **Članak 102. UFEU-a treba tumačiti na način da činjenica da su i poduzetnik koji je razvio aplikaciju i zatražio od poduzetnika u vladajućem položaju da osigura interoperabilnost između te aplikacije i digitalne platforme čiji je potonji poduzetnik vlasnik, kao i konkurenti prvog poduzetnika ostali aktivni na tržištu kojem pripada ta aplikacija te su razvili svoj položaj na njemu, iako se nisu koristili takvom interoperabilnošću, sama po sebi ne upućuje na to da odbijanje poduzetnika u vladajućem položaju da postupi po tom zahtjevu nije moglo proizvesti protutržišne učinke. Valja ocijeniti je li to postupanje poduzetnika u vladajućem položaju narušilo održavanje ili razvoj tržišnog natjecanja na predmetnom tržištu, uzimajući u obzir sve relevantne činjenične okolnosti.**

3. **Članak 102. UFEU-a treba tumačiti na način da u slučaju kada se postupanje poduzetnika u vladajućem položaju, koje se sastoji od odbijanja osiguranja interoperabilnosti između aplikacije koju je razvio treći poduzetnik i digitalne platforme čiji je vlasnik poduzetnik u vladajućem položaju, može kvalificirati kao zlouporaba u smislu te odredbe, potonji poduzetnik može s uspjehom istaknuti kao objektivno opravdanje svojeg odbijanja nepostojanje predloška kojim se omogućuje osiguranje te interoperabilnosti na dan kada je treći poduzetnik zatražio takav pristup, ako bi pružanje takve interoperabilnosti putem tog predloška ugrozilo, samo po sebi i s obzirom na svojstva aplikacije za koju se traži interoperabilnost, integritet dotične platforme ili sigurnost njezina korištenja, ili pak kada bi zbog drugih tehničkih razloga bilo nemoguće osigurati tu interoperabilnost razvojem navedenog predloška. Ako to nije slučaj, poduzetnik u vladajućem položaju dužan je razviti takav predložak u razumnom roku koji je potreban u tu svrhu i uz, ovisno o slučaju, odgovarajuću financijsku protučinidbu, uzimajući u obzir potrebe trećeg poduzetnika koji je zatražio taj razvoj, njegov stvarni trošak i pravo poduzetnika u vladajućem položaju da od toga ostvari odgovarajuću dobit.**

4. **Članak 102. UFEU-a treba tumačiti na način da se tijelo nadležno za tržišno natjecanje, kako bi ocijenilo postojanje zlouporabe koja se sastoji od odbijanja poduzetnika u vladajućem položaju da osigura interoperabilnost između aplikacije koju je razvio treći poduzetnik i digitalne platforme čiji je vlasnik poduzetnik u vladajućem položaju, može ograničiti samo na to da utvrdi silazno tržište na kojem to odbijanje može proizvesti protutržišne učinke, čak i ako je to tržište samo potencijalno, pri čemu takvo utvrđivanje ne zahtijeva nužno preciznu definiciju predmetnog tržišta proizvoda i zemljopisnog tržišta.**

Potpisi